

Käyttäjäkoulutuksesta informaatiolukutaidoksi – kaksi vuosikymmentä suomalaisten näkyvyyttä IFLA:ssa

Leena Toivonen

IFLA (International Federation of Library Associations) on maailman merkittävien kirjastoalan kansainvälinen järjestö, joka on tunnetuin tuhansia ammattilaisia vuosittain yhteen kokoavasta konferenssistaan. Konferenssin ulkopuolella järjestön toiminta keskittyy erilaisten jaostojen ja työryhmien piiriin, joita on useita kymmeniä. Eräs jaosto, jonka perustamiseen ja kehittämiseen on suomalaisilla jäsenillä ollut usean vuosikymmenen ajan merkittävä vaikutus, on informaatiolukutaidon jaosto. Työryhmän pitkäaikaisina suomalaisina jäseninä ja sen työn kehittäjinä vaikuttivat Sinikka Koskiala, joka on ryhmän perustaja sekä Oili Kokkonen, joka vuosina 1994–1997 toimi myös ryhmän puheenjohtajana.

Käyttäjäkoulutuksena alkuaan liikkeelle lähtenyt ja informaatiolukutaidoksi muuntunut jaoston teema kertoo samalla muutoksesta kirjastoalalla – nykyisten kirjaston käyttäjien on ymmärrettävä julkaisujen ja kirjastojen lisäksi laajemmin uudenlaista tietoympäristöä.

Käyttäjäkoulutuksen kansainvälisen foorumin tarve

Vuonna 1990 Espoossa järjestettiin UNESCO:n asiantuntijatapaaminen (*UNESCO Expert Meeting on the Training Information Users in Higher Education*). Kokouksen tuloksena ehdotettiin, että IFLA perustaisi käyttäjäkoulutuksen työryhmän, joka voisi toimia foorumina kansainväliselle toiminnalle. Asiantuntijatapaamisen osallistujien joukossa oli tuolloin IFLAn edustajana *Ian Johnson*, IFLAn Professional Boardin jäsen sekä *Sinikka Koskiala* Teknilliseltä korkeakoululta.

IFLAn menettelytapojen mukaisesti kahden jaoston tuli ehdottaa uuden round tablen perustamista. Johnsonin ja Koskialan ehdotuksista *Education and Training* ja *Science and Technology Lib-*

raries -jaostot päättivät samana vuonna pidetyssä IFLA konferenssissa Tukholmassa ehdottaa uuden *User Education Round Table*n perustamista.

Käyttäjäkoulutukseen keskittynyt työryhmä aloitti toimintansa IFLAn uutena työryhmänä, *Working Group on User Education*, vuonna 1991 Moskovassa. Puheenjohtajana toimi *Ian Johnson* ja *Sinikka Koskiala* sihteerinä. Ensimmäinen tapaaminen järjestettiin dramaattisessa tilanteessa, keskellä Moskovan vallankumousta ja osittain tämän vuoksi ensimmäisessä tapaamisessa oli vain neljä osallistujaa. Seuraavana vuonna IFLA:n konferenssissa Delhissä neljän luennoitsijan joukossa aiheesta oli myös kaksi suomalaista: *Tore Ahlbäck* ja *Oili Kokkonen*.

Toiminta vakiintuu ja tavoitteet jäsenyvät

Käyttäjäkoulutuksen ryhmässä tapahtui IFLA:n hallinnossa myös rakenteellisia muutoksia. Barcelonan konferenssissa vuonna 1993 ehdotettiin IFLA:n Professional Boardille työryhmän muuttamista Round Tableksi, sillä ryhmä oli puheenjohtajansa mukaan onnistuneesti järjestänyt jo kolmena vuotena tapaamisia. Uudenlainen asema organisaatiossa merkitsi myös toimintaperiaatteiden muutosta eli mahdollista rahoituksen saamista työryhmän toimintaan IFLA:n hallinnosta.

Puheenjohtajan ehdotuksen mukaisesti *Round Table for User Education* päätettiin perustaa. Vahvistus asialle saatiin marraskuussa 1993. Kymmenen vuotta myöhemmin työryhmä muuttui IFLAn jaostoksi vuonna 2003 uudella nimellä: *Information Literacy Section*.

Vuonna 1993 Barcelonassa järjestetyssä IFLA:n konferenssissa, suomalaisten vahva panos toiminnassa jatkui edelleen. Työryhmän sessio sisälsi kolme esitystä, joista yhden piti *Irma Pasanen-Tuomainen* Suomesta. Työryhmän uudeksi puheenjohtajaksi valittiin *Martin Kesselmann* ja sihteeri *Oili Kokkonen*.

Työryhmän tavoitteeksi määriteltiin, muun muassa

- 1) kansainvälisen yhteistyön edistäminen käyttäjäkoulutuksen kehittämiseksi

- 2) tutkimuksen edistäminen tiedonhankintataitojen ja käyttäjäkoulutuksen edistämiseksi
- 3) käyttäjäkoulutusohjelmien kehittäminen kirjastoissa
- 4) suuntaviivojen kehittäminen käyttäjäkoulutusohjelmille ja niiden integroiminen ope- tusohjelmiin

Laajenevaa kiinnostusta ja verkkoajan teemoja

Tiedonhankintataidot olivat koko 1990-luvun keskeinen kansallinen ja kansainvälinen kehittämiskohde kirjastoissa ja kansainvälisissä konferensseissa. Ryhmän tavoitteena oli edistää kansainvälistä yhteistyötä käyttäjäkoulutuksen kehittämiseksi kaikenlaisissa kirjastoissa, mutta sen kiinnostuksen kohteet alkoivat heijastella 1990-luvun verkkoympäristön uusia haasteita. Teemoiksi nousivat uudenlaiset asiat: informaatiolukutaito, oppimistyylyt, tietokoneiden käyttö, verkkoressurit, etäkoulutus ja kirjastonhoitajien kouluttaminen.

Merkillepantavaa on, että 1990-luvulla IFLA työryhmän seminaareissa tai workshoppeissa oli merkittävä määrä suomalaisia esityksiä: *Tore Ahlbäck* ja *Oili Kokkonen* (1992), *Irma Pasanen-Tuomainen* (1993), *Oili Kokkonen*, *Irma Pasanen* ja *Tuija Sonkkila* (1995), *Pirjo Linnakylä*

(1996), *Toini Albainen* (1996) ja *Teodora Oker-Blom* (1998). Suomalaiset yliopistokirjastot olivat aktiivisesti kehittämässä informaatiolukutaitoa IFLA:n jaoston kautta.

Kiinnostus työryhmää kohtaan kasvoi jo 1990-luvun alussa. Työryhmän uutislehden, *Newsletterin*, ensimmäinen numero toimitettiin jäsenille huhtikuussa 1994 ennen Havanan konferenssia. Jäsenyydestä kiinnostuneita ilmoittautui mukaan lisää ja jäsenmäärä nousi konferenssin jälkeen 68 henkilöön 19 maasta, kun aiemmin se oli ollut 36 jäsentä 16 maasta.

Käyttäjäkoulutuksesta informaatiolukutaitoon

1990-luvun muuttuneen tietoympäristön ja uusien teemojen ja lähestymistapojen muutos heijastui myös työryhmän järjestämässä tapahtumisissa. Havannassa (1994) luentojen teemana oli vielä käyttäjäkoulutus yleisissä kirjastoissa ja koulukirjastoissa (*”User Education and Information Skills Development in Public and School Libraries”*). Seuraavana vuonna Istanbulissa jatkettiin edelleen käyttäjäkoulutuksen teemoilla (*”Educating Users Internationally”*). Työryhmä järjesti kui-

tenkin myös kaksi workshopia, joissa koulutuksen teemat liittyivät jo digitaalisessa maailmassa meneillään olevaan muutokseen: elektronisten lehtien saatavuuteen ja Internetiin.

Workshopeissa oli jälleen suomalaisia esityksiä, joiden pitäjinä olivat *Oili Kokkonen*, *Irma Pasanen* ja *Tuija Sonkkila*. Työryhmän erityishankkeena oli elektronisen hakemiston luominen kansainvälisistä käyttäjäkoulutuksen ja informaatiolukutaidon asiantuntijoista. *Oili Kokkosesta* tuli ryhmän puheenjohtaja vuosiksi 1996–1997.

Suunta muuttui seuraavana vuonna Beijingissa, kun työryhmän session teemana oli jo selkeästi informaatiolukutaito ja sen kansainväliset näkymät (*”Information Literacy: Global Perspectives”*). Suomalaisena esiintyjänä oli *Pirjo Linnakylä*. Workshopin teemassa nostettiin esille myös kirjastojen etäkäyttäjät (*”User Education For Remote Library Users”*), joiden määrä verkkoympäristössä oli ollut kasvava. Työryhmä esitteli myös vastavalmistuneen online-hakemiston (*”User Education Specialists”*).

Internet ja opetukseen integraatio vaikuttavat

Internetin vaikutus yliopistokirjastojen toimintaan alkoi tuntua yhä vahvemmin ja se näkyi myös tiedonhankintataitojen opetuksessa. Internetin resurssien organisointia pidettiin myös kirjastoissa tarpeellisena. Nämä vaikutukset näkyivät IFLA:n konferenssissa Kööpenhaminassa (1997), kun työryhmän luentojen teemaksi oli valittu kirjastojen käyttöliittymät ja käyttäjäkoulutus (*Library Gateways and User Education*). Suomalaisten panos näkyi mm. *Toini Alhaisen* luennolla, jossa esiteltiin Suomen virtuaalikirjastoa ja sen rakentamista.

Informaatiolukutaidon opetuksen kehitys näkyi myös siten, että yhä useammin koettiin tarpeellisena sen integroiminen tiiviimmin opiskeluympäristöön ja oppimiseen. Amsterdamissa (1998) ja Bangkokissa (1999) pidettyjen IFLA-konferenssien teemoissa nousikin esille informaatiolukutaidon opetuksen integraatio opintosuunnitelmiin (*Integrating Information Skills in the Changing Curriculum*).

Oppimiseen liittyvien käsitysten merkitys tuli esille esimerkiksi *Teodora Oker-Blomin* esitelmässä Amsterdamissa (*Integration of Information Skills In Problem Based Curricula*), joka toi keskusteluun myös ongelma-keskeisen lähestymistavan, joka oli opetuksessa tuolloin vielä suhteellisen uusi asia. Käyttäjäkoulutuksen uusia suuntia pohdittiin myös 1999 järjestetyssä workshopissa (*New Directions in User Education*).

Standardeja ja lukutaidon uusia määritelmiä.

2000-luvulla informaatiolukutaidon uusien teemojen joukkoon nousi koulutuksen standardoiminen, mikä näkyi jo Bostonissa (2001) työryhmän järjestämän session teemassa (*International Guidelines for User Education Across Continents*) ja myöhemmin Berliinissä (*The International Information Literacy Certificate: Challenges for the Profession*). Luennoitsijana Bostonissa oli mm. *Loanne Snaveley*, jonka esitys käsitte-

li American Library Associationin vuonna 2000 hyväksymiä informaatiolukutaidon standardeja (*Information Literacy Competency Standards for Higher Education*).

Standardit käännettiin suomeksi jo seuraavana vuonna Helsingin yliopiston Opiskelijakirjaston toimesta. Standardeja käsiteltiin myös STKS:n seminaarissa. Huomioitavaa on, että tuolloin vuonna 2001 IFLAn työryhmän pöytäkirjamerkintöjen mukaan käyttäjäkoulutus ja informaatiolukutaito käsitteistä käytiin keskustelua ja päätettiin suosittelemaan *informaatiolukutaito* -käsitteen käyttämistä.

Euroopan unionin ns. Bolognan prosessi, jonka yhtenä tavoitteena oli kaksiportainen tutkintojärjestelmä, edesauttoi Suomessa käynnistämään yliopistokirjastojen hankkeena informaatiolukutaitohankkeen vuonna 2004. Hankkeen tuloksena yliopistokirjastot suosittelivatkin informaatiolukutaidon sisällyttämistä opintosuunnitelmiin. Opintosuunnitelmasuositus määritteli myös informaatiolukutaidon keskeiset elementit ja antoi suuntaa informaatiolukutaidon oppiainesten sisällölle. Suosituksella on ollut tärkeä merkitys opetuksen suunnittelun tukena.

Oppimiseen suuntautuminen näkyi myös selvemmin työryhmän työskentelyssä. Glasgown (2002) IFLA-konferenssissa työryhmän session teemassa (*Developing Librarians as Teachers*) sekä seuraavana vuonna työryhmän järjestämässä workshopissa Potsdamissa (*Using Assessment as a Tool to Improve Teaching and to Improve Learning*).

Suomalaisten jäsenyyksissä tapahtui muutoksia. *Sinikka Koskiala* erosi monivuotisen jäsenyyden jälkeen työryhmästä. Uutena jäsenenä työryhmään liittyi *Eva Tolonen* vuodesta 2002. *Teodora Oker-Blom*, joka myös oli vastuussa työryhmän Glasgown sessiosta, jatkoi työryhmän jäsenenä vuoteen 2003.

Informaatiolukutaitoa kehitykselle

IFLA:n Durbanissa (2007) järjestämä konferenssi pidettiin ensimmäistä kertaa Afrikan mantereella.

Tapahtuma antoi samalla mahdollisuuden pohdita informaatiolukutaidon teemoja kehitysmaiden kannalta.

Durbanin konferenssin yhteydessä järjestettiin Botswanassa ns. satelliittikonferenssi, joka oli suunniteltu erityisesti Afrikan alueen informaatiolukutaidon kehittämistarpeita ajatellen (*“Developing the Library into a learning centre: a workshop based on the Information Literacy guidelines”*). Kolmipäiväiseen seminaariin osallistui 20 kirjastonhoitajaa Afrikan eri valtioista ja heitä ohjattiin organisaatiokohtaisen informaatiolukutaito-ohjelman luomisessa.

Seminaari toimi mallina UNESCO *Information For All People*-ohjelman kanssa yhteistyönä järjestetyille *Training the Trainer* -workshopeille, joita järjestettiin kaikkiaan 11 seminaaria vuosina 2008-2009 eri puolilla maailmaa.

Informaatiolukutaidon hyödyt ja muut lukutaidot

Uudet teknologiat ovat heijastuneet informaatiolukutaidon työryhmän työskentelyyn ja tapahtumien teemoihin eri tavoin. Durbanin konferenssissa (2007) tämä näkyi multimodaalisten oppimisen mallien esille tuomisena (*“Conduits for transformation: incorporating multimodal instruction and learning into information literacy”*).

Quebecissa vuotta myöhemmin siirryttiin opetuksen arvioinnin ja sen hyödyn mittaamisen teemoihin (*“Return on investment. Learners’ outcomes in Information Literacy. Do they really learn?”*). Quebecissa julkistettiin myös teos *Information Literacy International Perspectives*, jonka toimittajana oli Jesús Lau. Teos sisältää informaatiolukutaitoa käsitteleviä artikkeleita, joista yksi on suomalaisten yliopistokirjastojen IL-hanketta käsitellyt artikkeli (*“Supporting Information Literacy Learning in Finnish Universities”*) ja toinen Teknillisen korkeakoulun tuottama liikkuvia käyttäjiä koskeva artikkeli (*“Information Literacy Programs for Virtual Mobility”*).

Käsitteellinen puntarointi, joka oli muuttanut käyttäjäkoulutuksen informaatiolukutaidon opetuksiksi, on jatkumassa uusissa muodoissa. Vi-

me vuosina informaatiolukutaidon rinnalle ovat tulleet esimerkiksi medialukutaidon ja visuaalisen lukutaidon käsitteet. IFLA:n Milanossa (2009) pidetyssä konferenssissa uudet lukutaidot olivatkin työryhmän järjestämän session keskeisiä teemoja (*“Libraries promoting twenty first century literacy”*). Sessiossa pohdittiin kirjastojen roolia eri lukutaitojen hallitsemisessa.

Informaatiolukutaito 2000-luvulla

Informaatiolukutaidon työryhmän työskentely on viime vuosien aikana painottunut dokumenttien ja apuvälineiden kehittämiseen - erityisesti verkkosivustoja on kehitetty informaatiolukutaidon yhteistyön välineiksi. 2000-luvulla työryhmä ja sen suomalainen jäsen Eva Tolonen toimivat aktiivisesti myös yhteistyössä Unescon kanssa ja tuottivat informaatiolukutaidon verkkosivuston. *The International Information Literacy Resources Directory* (*“InfoLit global”*, <http://www.infolitglobal.info>) -sivustolle koottiin eri kirjastojen tai muiden tahojen tuottamia informaatiolukutaidon resursseja, kuten kirjastoesityksiä, julkaisuja ja organisaatioita, joita kirjastot voivat hyödyntää.

Työryhmä kokosi myös raportin, *The International IL State-of-the Art Report*, johon kerättiin maanosittain kuvauksia siitä, mitä informaatiolukutaidon alueella on julkaistu ja mitä oppimisen resursseja on käytössä. Julkaisun Pohjoismaita käsittelevä osuus koottiin Suomessa *Eva Tolosen* ansiosta. Vuonna 2008 julkistettiin myös suunnittelukilpailun tuloksena saatu informaatiolukutaidon logo, josta luotiin kansainvälinen tunnus, joka on vapaasti kaikkien kirjastojen hyödynnettävissä sopivissa yhteyksissä.

2000-luvulla suomalaisten panos ei enää ollut niinkään informaatiolukutaitoa käsittelevien esitysten pitäminen. Informaatiolukutaidon ajatukset olivat levinneet eri maihin ja siksi myös muut jäsenmaat aikaisempaa voimakkaammin osallistuivat työryhmän työskentelyyn. Näin eräs tärkeimmistä työryhmän tavoitteista, informaatiolukutaidon edistäminen kansainvälisesti, oli saavutettu.

Suomalaisten merkittävä panos

Sekä kansallisesti että kansainvälisesti kirjastoihin vaikuttavat useat toimintaympäristön muutokset, kuten aineistojen määrän kasvu ja teknologian nopea kehitys. Kansainvälisen yhteistyön kautta kirjastot ovat voineet kehittää yhteisiä menettelytapoja ja ratkaisuja, joista on hyötyä kaikille kirjastoille ja niiden asiakkaille.

Eurooppalaiset ja yhdysvaltalaiset kirjastot ovat olleet IFLA:n toiminnassa jopa hallitsevia toimijoita, mutta järjestö on avautunut viimeisen kymmenen vuoden aikana enemmän kansainväliseksi toimijaksi. Jaoston toiminnassakin tämä heijastuu, sillä Standing Committeeessa on tällä hetkellä 22 jäsentä eri maista, mikä tekee työskentelystä haastavaa.

Informaatiolukutaito -jaoston työskentelyssä suomalaiset ovat kuitenkin olleet merkittäviä vaikuttajia jaoston perustamisesta alkaen ja myöhemmin antaen panoksensa toiminnan kehittämiseen ja uudistamiseen. IFLA:n jaostossa työskentely on itse kullekin jäsenelle tarjonnut erinomaisen mahdollisuuden vaihtaa kokemuksia eri puolilta maailmaa tulevien kollegojen kanssa, verkostoitua ja päivittää tietonsa alan uusista kehityslinjoista.

IFLA:n käyttäjäkoulutuksen/ informaatiolukutaidon jaoston suomalaiset jäsenet:

Working Group on User Education

Sinikka Koskiala, sihteeri 1991–1993

Round Table for User Education, Standing Committee

Oili Kokkonen, sihteeri 1994–1996

puheenjohtaja 1996–1997

Sinikka Koskiala, jäsen 1993–2002

Teodora Oker-Blom, jäsen 1994–2003

Information Literacy Section, Standing Committee

Teodora Oker-Blom, jäsen 1994–2003

Eva Tolonen, jäsen 2002–2009, tiedottaja 2006–2007

Leena Toivonen, jäsen 2007–

Lähteet

IFLA Information Literacy Section homepage <http://www.ifla.org/en/information-literacy>

Kokkonen O, Koskiala S, Oker-Blom T ja Tolonen E. The long road of the information literacy section. 1990–1996 – First part

Lehto A, Tevaniemi J, Juntunen A, Saarti J. (2008). Supporting Information

Literacy Learning in Finnish Universities: Standards, Projects, and Online

Education. Teoksessa Jesús Lau (toim.) Information Literacy: International

Perspectives. München: Saur, 117–132. (IFLA publications 131)

Oker-Blom, T. (1998) Integration of information skills into problem based curricula. In: 64th IFLA General Conference: August 16-August 21, 1998. The Hague: International Federation of Library Associations. <http://ifla.queenslibrary.org/IV/ifla64/142-112e.htm>

Pasanen I, Tolonen E, ja Stoop L. Information Literacy Programs for Virtual Mobility Education. Teoksessa Jesús Lau (toim.) Information Literacy: International

Perspectives. München: Saur, 149–160. (IFLA publications 131)

Unesco Information for All -portal <http://www.unesco.org/webworld/ifap/>

Tietoa kirjoittajasta:

Leena Toivonen, osastonjohtaja

Tampereen yliopisto

STKS:n kansainvälisen työryhmän jäsen

IFLA:n Informaatiolukutaito jaoston jäsen

email. leena.t.toivonen@uta.fi